

V SPOMIN VILIJU VIRENSU, KI JE Z DOLFETOM ŠMIDOM PREPLEZAL PRVO SMER V KOGLU

V STENI KOGLA ZAPISAN SPOMIN

VLASTO KOPAČ

Tisto dopoldne sredi oktobra 1937 je obetalo lep dan, gore nad Koncem so bile kot umite, nebo sinje, po robih so žareli macesni in visoko gor nad Kalcami se je spreletal orel. Nikogar iz naše »kavske bratovšne« še ni bilo v Bistrici, mudilo se mi ni nikamor, pa sem stopil čez suho strugo potoka k **Bosovemu Francu** v vas.

Dobil sem ga pred lovsko kočo, ko je prislanjal svoj enocevni daljnogled s šestnajstkratno povečavo ob vogal brunarice in se razgledoval po gorskem lovišču nad Koncem. Gor po skalnatih Podéh in Légarjih, po zelenicah pod Skuto, po grbinastih Žmavcarjih in drneh v Brani. Tam se pasejo gamsji tropi, za kozami drobijo kozléta in bolj ob strani mulijo travo stari gošarji. To je Bosov svet, pozna ga kot svojo domačo izbo. Kot dvorni lovec že dolga leta bedi nad domovanjem gamsov, kot je prej šestdeset let bedel rajnki Bos, skrbi za divjad in lovišče, za gojitveni odstrel in lovske pogone, za bajte in steze, za preže, stojišča, slanice in krmišča. Vmes se še spopada z divjimi lovci, posebno s Štajerci, ki čez Korošico in skozi Repov kot vdirajo v dvorno lovišče.

Med razgledovanjem po gorskem svetu pod osrednjo rajdo Grintovcev je menil, da na stezi v Grébenu in v Trati pod Koglom ne vidi nič živega, pa tudi na prehodu čez Gamsov skret ni divjadi. Ko je pogledal v Kogel in je imel njegovo steno v kukalu na dosegu roke, je iznenačeno obstal. Dejal je, da vidi nad lašto dva fanta, ki plezata po žlebu proti desnemu robu Kogla.

Skozi lovčev daljnogled sem oba plezalca zlahka prepoznal. Zgornji, večji, s sivim klobukom s poravnano štulo, je bil moj hribovski tovariš **Vili Virens**, spodnji,

Vili Virens v sedemdesetih letih

manjši, pa nihče drug kot **Dolfe Šmid**. Oba iz družine mladih plezalcev, ki so se v Bistrici zbirali okoli **France Ogrina**. Med njimi so bili **Ivan in Jože Humar, Stane Sočan, Emil Babinek, Cveto Gombač** in drugi.

Stene Kogla, ki se iz melišča nad Trato požene 250 metrov v zrak, se ni bil dotlej lotil še nihče. Le bistriški domačini so pred leti v njenem desnem delu preplezali čez Srednjo in čez Gornjo lašto dvoje krajših, strmih pristopov na Vélike pode. Vendar pa potem tam čez zaradi hude strmine in gladke plati v Gornji lašti niso več lezli. Saj so imeli lučaj proč lažji prehod čez Gamsov skret.

Tedanji plezalci v Kamniških Alpah, fantje iz Režkove »kavske bratovšne«, iz Akademске skupine SPD, iz Ogrinove plezalske družine, pa Kamničani in drugi, so bili takrat zagledani v gorske stene nad Belo, nad obe-

»Trajbarji« po lovskem pogonu v Kamniški Bistrici okoli leta 1938; med njimi so v karirasti srajci Vili Virens, x Emil Babinek in xx France Ogrin.

ma Sedloma, nad Podi, Okrešljem in Logarsko dolino. Zato so krajše stene puščali v nemar. Le nekaj mladih je menilo, da se bo treba lotiti tudi 100- in 200-metrskih sten, med njimi tudi ta dva, ki sta pravkar v Koglu.

Virens in Šmid sta izstopila iz stene na njenem desnem robu, sestopila čez Gamsov skret v Konec in bila že sredi popoldneva v vrvežu, kakršen je bil ponavadi ob lepem vremenu proti koncu tedna v Bistrici. Pisana in vesela množica se je zgrinjala okoli doma, po trati so dol z gorá prihajali planinci, prisedali k mizam, v kozarčih je odsevalo sonce, oglašala se je domača pesem in dekletom je šlo na smeh, ko je Čmril ubral na harmónico poskočno vižo za ples.

Plezalca sta priselila k družini pod košatim brestom, si »privezala dušo« in ko je z njiju padla peza vzpona, sta odšla do potoka, legla v travo in se zazrla v gore nad Koncec. Tja gor so bile iz zatrepa bistriške doline speljane le lovske steze, namenjene lovcem in lovskim gostom; planinci in izletniki v dvornem lovišču niso imeli kaj iskati, na kar so jih opozarjale table z napisi »Zabranjena lovska pot!« Ta prepoved sicer ni veljala za plezalce in hribovce, ki so se bili že »udomačili« med bistriškimi gorjani, drvarji in lovskimi čuvaji. Vendar so se slednji te prepovedi včasih tudi držali. Ko sta nadebudna mlada plezalca **Boris Režek** in **Vinko Modec** nameravala nekoč po lovski poti v Žmavcarje, sta v hosti na »zeksarštantu« naletela na starega dvornega lovskega čuvaja **Valentina Slatnerja-Bosa**, ki ju je ustavil: »Kam pa vidva forrikata?« in ukazal: »Kar nazaj!« In fantoma ni kazalo drugega, kot da sta se obrnila in oddrobila nazaj v dolino.

Visoko gori sredi razprte pahljače kamniških gorá se je plezalcema, obsijana od zahajajočega sonca, nasmihala trikotna, na desno stran potegnjena stena Kogla. Kot hribovca sta gorski svet nad Koncec dobro poznala, posebno še Vili, ki se je že večkrat kot gonjač med bistriškimi gonjaci udeležil velikega lovskega pogona s Podov v Konec. Vedela sta, da je na zelenici za Koglom kamnita groblja, ostanek ovčarskega stanu, kjer je sredi 19. stoletja vedril in pasel Mlinarjeve jarce z Jezerskega ovčar, drvar in divji lovec **Jernik**, pozneje znan kot Frischauf vodnik po Grintovcih. Lučaj od tiste groblje proti Slémenu izvira izpod ruše droben studenček, ki kmalu ponikne. Ta boren vodni vir, edini v širšem kraškem svetu med Kokrskim in Kamniškim sedlom, je nekoč omogočal preživetje jezerskemu ovčarju na suhih kraških Podéh. Za Kogel je ob koncu tedna prinašal z Jezerskega čez sedlo med Malim Grintovcem in Dolgim hrbtom ovčarju hrano mlad nosač Jur. Nekoč, ko se je vračal nazaj na Jezersko, je Poda zagrnila megla, nosač Jur se je izgubil, zašel v neznan skalnat svet pod Malimi vratci in tam strmoglavil v smrt. Odtlej pravijo tisti skalnati tokavi Jurjevec, sedlo med Malim Grintovcem in Dolgim hrbtom pa je Mlinarsko sedlo.

Pod Koglom v Trati je sapnica Pri vetru, kjer iz podzemlja veje mrzla sapa. Tam so si bistriški **Uršiči** in **Erjavški**, ko so kosili v Trati, hladili svojo pijačo. Že pred stoletji so lovci desno ob Koglu utrli prehod čez Gamsov skret, neposredni in najkrajši pristop iz Konca na Vélike pode. Tam radi postavajo gamsi, se razgledujejo in trosijo svoje bobke po pečevju. Zato so bistriški domačini nadeli tistemu prehodu ime Gamsov skret. Zraven je kratka, skokovita grapa, kamor je bil

namesto komentarja

VEČ ZORNIH KOTOV

Alpinizem je eno od področij človekovega udejstvovanja, katerega aktivni udeleženci še vedno trdijo, da njihovega početja razen njih samih ne razume prav nihče pod tem soncem. Ker večinoma ne dopuščajo možnosti, da bi lahko veličino njihovih dejanj dojel in vrednotil razen njih še kdo drug, si lastijo pravico, da udejstvovanje na svojem področju še sami ocenjujejo tako po kakovostni kot težavnostni plati, ga sami komentirajo, kljub napredku tehnike sami fotografirajo in sami pišejo ocene in predvsem slavospeve – ker naj bi razen njih samih teh dejanj ne razumel prav nihče drug.

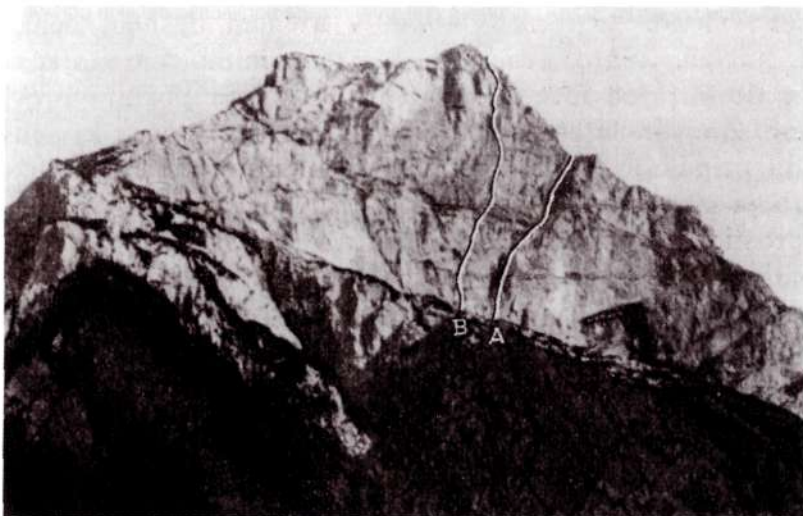
Na tekmovanju v vseh športnih panogah športniki in njihovi funkcionarji vabijo novinarje, da bi javnosti objektivno predstavili njihove dosežke, predvsem še na velikih in največjih tekmovanjih. Na največjih alpinističnih odpravah so alpinisti pripravljeni vzeti s seboj novinarja predvsem zato, da bi sprotil poročal o

dogajanjih na gori (in da bi mu potem očitali, da je bilo njegovo poročanje neobjektivno in predvsem senzacionalistično), sklepno dejanje, ki naj bi v knjižni obliki javnosti naslikalo odpravo in njene cilje, pa naj bi začrtali udeleženci, alpinisti sami.

To ni od danes, to je na slovenski alpinistični sceni od nekdaj: alpinisti so odpravo organizirali, plezali, fotografirali, pisali o njej, jo ocenjevali in kritizirali vsakogar, ki se je drznil dotakniti njihovih krogov. Od nekdaj komajda dovolijo kakršno koli vrednotenje svojih dejanj od zunaj; ali potemtakem novinarji ne bi smeli ocenjevati nobenega političnega, kulturnega, športnega in še drugačnega dogajanja, ki ne bi bilo do vseh potankosti v prid pogledom ustvarjalcev teh dejanj?

Če alpinizem ni le športno, ampak tudi še drugačno dejanje, bi morali njegovi akterji še toliko bolj dopustiti še drugačne poglede na svojo dejavnost, kot jih imajo sami. Ko jih ne dopuščajo, se nehote zapirajo v lastne kroge, v katerih sami sebi dopovedujejo tisto, kar sami že vedo. Za popularizacijo gornišstva v najširšem smislu pa bi bilo koristno, če bi bilo tudi na tem področju dopuščenih več pogledov na isti dogodek in na iste oblikovalce alpinistične zgodovine.

Marjan Raztresen

Stena Kogla, A smer Virens-Šmid, B smer Tarter-Gregorin, preplezani oktobra 1937.

Foto: Karel Tarter

med vračanjem v dolino zašel **Hegemann** in v skalnatem skoku zdrsnil v smrt. Polici, kjer so ga domačini našli, pravijo odtlej Hegelmanova lašta. Ob grapi se proti vrhu Skute dvigajo Véliki grében, Sleme in Streža, ki delijo kraški svet pod gorskimi vrhovi na Vélike in Male pode. Med Vélikim grebenom in Tursko goro se iz gmajne do melišč pod Podi vzpenjajo travnati in ruševnati Žmavcarji. V njihovem spodnjem delu so pod spodvesom ostanki enokapnega ovčarskega stanu, v grapi pod Tursko goro curlja voda. Na drugi strani Turške gore so v grebenski škrbini čukljasti Kotličiči, pod njimi se v Bistriško dolino spušča Kotlički greben, kjer še pozno v poletje obleži snežna plazovina.

Na levi, grintovski strani Kogla se grmadijo loviti Malega in Vélikega hudega grabna. Tja sta pred leti med iskanjem sestopa v dolino zašla **Janša** in **Miksič** ter v neprehodnem svetu za zmeraj končala svojo pot. Še bolj proti Grintovcu se med Jurjevsko betico in Kobilno glavo ter Dolgimi stenami spušča v Konec prepadna tokava Jurjevec.

Drvar **Jože Ajdovec**, po domače **Rezman** iz Stahovice, ki je dočakal 100 let, je pravil, da je v Jurjevcu pod Malimi vratci pripravna zijalka s kapljajočo vodo, kjer je v svojih mladih letih prenočeval z desetimi delavci, ki so nadelavali stezo z Malih vratc čez Pode. Med njimi je delal tudi znani bistriški drvar in soldaški skrivač **Bertúč**. Ajdovec je bil tedaj, kot je dejal, njihov »vájvoda«.

Pred vojno je z Malih vratc v Jurjevec zdrsnil **Gombač**, ko se je bil namenil s smučmi na Pode. Čeprav so ponj prišli bistriški domačini in ga skozi Jurjevec prenesli v dolino, nesreče ni preživel. Ob Jurjevcu se gor proti Grintovčevi strehi kot strnjen zid vzpenjajo Dolge stene – bistriški domačini jim pravijo Douge stñh – z dvema prehodoma iz bistriške na kokrsko stran: skozi Mala vratca in čez škrbino Za zobom.

Senca Mokrice je počasi legla čez dolino, v bistriški globeli se je zgostil mrak in obličja gorá so posivela.

Živžav okoli doma je pojenjal, vesela planinska družčina je odhajala iz Bistrice. Plezalca sta pospravila nahrbtnika, vrvi in železje, segla oskrbniku Petru v roke in pognala kolesi dol po bistriški dolini proti Ljubljani.

Datuma vzpona, opisa in orisa prve smeri v Koglu plezalca nista objavila. Ponavljalci so dolžino njune smeri ocenili na 150 metrov, čas plezanja na dve uri in težavnostno stopnjo s IV+/III.

Nekaj dni za njunim vzponom, 20. oktobra 1937, sta **Karel Tarter** in **Janez Gregorin**, plezalca iz Režkove »kavrske bratovšne«, preplezala v Koglu direktno smer z izstopom tik pod njegovim vrhom. Do vstopa v steno ju je pospremil bistriški oskrbnik **Peter Uršič**. Karel Tarter je opis in naris smeri na fotografiji objavil v Planinski matici leta 1937, 52. Dolžina smeri je preko 250 metrov, čas plezanja 8 ur, težavnostna stopnja V.

S tem je bila predvojna plezarija v Koglu zaključena. Naslednje leto so Hitlerjeve enote brez odpora vkorakale v Avstrijo, potem zasedle Poljsko in Češkoslovaško in kmalu je čez našo domovino in Evropo zahrumela druga svetovna vojna. Zato sta tretjo, centralno smer v Koglu preplezala **France Zupan** in **Ksavo Šemrov** šele 9. avgusta 1950, 13 let za Virensom in Šmidom ter Tarterjem in Gregorinom. Dolžina smeri 250 m, čas plezanja 5–6 ur, težavnostna stopnja V, ponekod V+ (PV 1951, 234).

Vili Virens, pomočnik v trgovini z železnilno na Starem trgu v Ljubljani, je bil ob vzponu v Koglu star 21 let. Med okupacijo je sodeloval v organiziranem uporu proti italijanskim in nemškim zavojevalcem, po osvoboditvi se je zaposlil v Delamarisu v Izoli in od tam zahajal v Julijce. Umril je leta 1999, star 83 let. Dolfe Šmid, doma iz Selške doline, pomočnik v trgovini Simončič v Šiški, ob vzponu v Koglu star 18 let, je umrl leta 1973, ko je imel 54 let.

Spomin na oba plezalca je za zmeraj zapisan v steni Kogla nad zatrepom bistriške doline.